

CUPRINS

Lista tabelelor / 7

Lista figurilor / 8

Prefață / 9

PARȚEA I – DOCUMENTAREA / 11

Capitolul 1. Voluntariatul / 11

1.1. Accepțiuni ale termenului / 11

1.2. Valori și principii / 12

1.3. Tipologii ale voluntariatului / 13

1.3.1. Tipuri de voluntariat / 13

1.3.2. Tipuri de voluntari / 14

1.3.3. Noi tendințe privind voluntariatul / 15

Prefață de Silviu COPOSESCU

Capitolul 2. Motivație, costuri și beneficii în activitatea de voluntariat / 41

2.1. Motivație – definiție, structuri și tipuri / 41

2.2. Motivația voluntarilor – o scurtă analiză a literaturii de specialitate / 45

2.2.1. Modelul tridimensional / 46

2.2.2. Modelul bidimensional / 51

2.2.3. Modelul complex / 51

2.2.4. Modelul unidimensional / 57

2.3. Costuri și beneficii implicate în activitatea de voluntariat / 60

2.3.1. Studiul beneficiilor voluntariatului / 64

2.3.2. Suferința costurilor voluntariatului / 69

Capitolul 3. Elemente de management al voluntarilor / 71

3.1. Necesitate de management / 71

3.2. Modele de management al voluntarilor / 73

3.2.1. Modelul formal / 73

3.2.2. Modelul informal / 74

3.3. Procesul de management al voluntarilor / 75

INSTITUTUL EUROPEAN

2017

CUPRINS

Lista tabelelor / 7

Lista figurilor / 8

Prefață / 9

PARTEA I – DOCUMENTAREA / 13

Capitolul 1. Voluntariatul – formă a comportamentului prosocial / 15

1.1. Accepțiuni ale conceptului de *voluntariat* / 15

1.2. Valori și principii ale voluntariatului / 19

1.3. Tipologii ale voluntarilor și voluntariatului / 25

1.3.1. Tipuri de voluntariat / 25

1.3.2. Tipuri de voluntari / 31

1.3.3. Noi tendințe privind tipurile de voluntari și voluntariat / 35

Capitolul 2. Motivație, costuri și beneficii în activitatea de voluntariat / 41

2.1. Motivația – definire, structuri și tipuri / 41

2.2. Motivația voluntarilor – o scurtă analiză a literaturii de specialitate / 45

2.2.1. Modelul tridimensional / 46

2.2.2. Modelul bidimensional / 51

2.2.3. Modelul complex / 51

2.2.4. Modelul unidimensional / 57

2.3. Costuri și beneficii implicate în activitatea de voluntariat / 60

2.3.1. Studiarea beneficiilor voluntariatului / 64

2.3.2. Studiarea costurilor voluntariatului / 69

Capitolul 3. Elemente de management al voluntarilor / 71

3.1. Nevoia de management / 71

3.2. Modele de management al voluntarilor / 73

3.2.1. Modelul formal / 73

3.2.2. Modelul informal / 73

3.3. Procesul de management al voluntarilor / 77

PARTEA A II-A – CERCETAREA EXPLORATORIE / 83

Capitolul 4. Particularități ale voluntariatului din domeniul social / 85

- 4.1. Stabilirea temei de cercetare / 85
- 4.2. Obiectivele cercetării / 89
- 4.3. Documentarea prealabilă / 89
- 4.4. Metodologia cercetării / 90
 - 4.4.1. Universul cercetării / 90
 - 4.4.2. Tipul de cercetare / 92
 - 4.4.3. Metode și instrumente / 93
 - 4.4.4. Eșantionarea / 95
- 4.5. Analiza datelor / 98
- 4.6. Interpretarea datelor / 101

Concluzii / 137

Bibliografie / 147

Anexe / 149

- Anexa 1. Legea privind reglementarea activității de voluntariat în România / 149
- Anexa 2. Incidența voluntariatului pe țări / 157
- Anexa 3. Ghidul de interviu / 198
- Anexa 4. Inventarul motivațiilor / 161
- Anexa 5. Codare axială / 165
- Anexa 6. Codare selectivă / 166

Abstract / 167

Resumen / 169

Capitolul 1

Voluntariatul – formă a comportamentului prosocial

Prima parte a acestui capitol abordează activitatea de voluntariat dintr-o perspectivă psihosocială, evidențiind elementele care ne îndreptătesc să catalogăm voluntariatul ca fiind o formă de comportament prosocial. De asemenea, prin conținutul prezentului capitol am urmărit trecerea în revistă a valorilor și principiilor *voluntariatului*, precum și a principalelor tipuri/categorii de voluntari și voluntariat, elemente necesare în demersul de definire și clarificare a conceptului vizat.

1.1. Accepțiuni ale conceptului de *voluntariat*

Am considerat necesar ca, înainte de a defini *voluntariatul*, să îmi opresc atenția asupra conceptului de *comportament prosocial*, făcând posibilă în acest fel identificarea elementelor comune, dar și a celor care justifică calificarea voluntariatului drept o subspecie a comportamentului prosocial.

Deși interesul specialiștilor pentru cercetarea *comportamentului prosocial* se regăsește în diverse domenii, precum psihologia, sociologia, psihiatria etc., psihologia socială ocupă un loc aparte, fiind știința care a creat conceptul, ca antonim al comportamentului antisocial. Conform lui Iluț (2004), deși debutul preocupărilor pentru comportamentul prosocial a avut loc în anii '60 ai secolului trecut, până în 1993 s-au putut identifica peste 500 de studii scrise în reviste de specialitate din SUA, în prezent depășind cu mult 10 000.

În plus, centrul de interes privind problematica în discuție s-a modificat odată cu trecerea timpului, după cum urmează: la jumătatea anilor '60, cercetările s-au axat pe normele responsabilității și reciprocității; în cel de-al șaptelea și al optulea deceniu al secolului trecut, cercetătorii s-au orientat spre identificarea factorilor care inhibă comportamentul prosocial; în deceniul al nouălea, interesul a fost reprezentat de studierea factorilor determinanți și a condițiilor în care aceștia se produc, iar, după 1990, accentul a căzut pe clarificarea motivației comportamentului prosocial (Chelcea, 2008).

Comportamentul social reprezintă în viziunea lui Golu (2002) „ansamblul actelor, faptelor și reacțiilor motorii verbale și/sau afective prin care un individ răspunde solicitărilor de ordin fizic sau social ale lumii exterioare” (p. 45).

Conform Dicționarului de psihologie socială (1981), *comportamentul prosocial* este „rezultat al procesului de socializare, caracterizat prin orientarea spre valorile sociale” (*apud* Chelcea, 1996, p. 444). Această definiție se înscrie, prin conținutul său, într-o perspectivă sociologică, în sensul în care comportamentele prosoziale sunt considerate ca nefiind înnăscute, ci dobândite, învățate în cadrul procesului de socializare, astfel încât instanțele socializatoare, precum familia, școala, biserica au un rol hotărâtor în transmiterea și oferirea unor modele de comportament prosocial.

Mai mult decât atât, prin comportament prosocial nu înțelegem doar o modalitate concretă de ajutor, oferit cuiva, într-o situație dată, ci o formă de manifestare ce are la bază o serie de principii generale și abstracte, la care individul aderă în mod conștient și deliberat. Aceste principii, precum bună-tatea, dreptatea, adevărul, cooperarea, transcend acțiuni și situații specifice, purtând denumirea de valori.

Conceptul de *comportament prosocial* a fost introdus pentru prima dată în psihosociologie, în 1976, de către Janusz Reykowski, fondatorul Institutului de Psihologie din cadrul Academiei Poloneze de Științe. În viziunea sa, comportamentul prosocial este „orientat spre ajutorarea, protejarea, sprijinirea, dezvoltarea celorlalte persoane fără așteptarea unei recompense externe” (Chelcea, 2008, p. 227).

Piliavin și Schroeder (2005) definesc comportamentul prosocial ca fiind orice act realizat în beneficiul altor persoane (*apud* Aronson, Wilson și Akert, 2007). În același sens, Einsenbergh și Mussen (1989) califică comportamentul prosocial drept totalitatea acțiunilor voluntare care sunt destinate să ajute sau de care beneficiază un alt individ sau un grup de indivizi.

„*Comportamentul prosocial* este o categorie mai largă, care include atât conduita de ajutorare cât și altruismul. El este comportamentul rezultat din procesul societății și al învățării sociale” (Cochinescu, 2008, p. 421).

Însă, trebuie menționat faptul că nu orice comportament adoptat de un individ, care prin consecințele sale pozitive servește intereselor cuiva, poate fi catalogat ca fiind un comportament prosocial.

În acest sens, Iluț (2004) opinează că schimbul de bunuri și/sau servicii ce are loc între două sau mai multe persoane, perceput de cei în cauză ca fiind echitabil, poate fi considerat mai degrabă o afacere decât o formă de comportament prosocial. Cu toate acestea, există teoria cost-beneficiu, care explică comportamentele prosoziale tocmai din această perspectivă, și anume aceea că un individ este tentat să pună în balanță, pe de o parte, costurile implicate în relația de ajutor, iar, pe de alta, beneficiile pe care le atrage în urma sprijinului oferit. Șansele de acordare a ajutorului cresc dacă talerele balanței (în urma calculului estimat de cel ce oferă ajutorul) se află în echilibru. Așadar, ar trebui să considerăm că tipul de recompense pe care îl vizează cel ce acordă ajutorul

este elementul decisiv în diferențierea comportamentelor prosociale de cele economice, iar nu echitabilitatea, însă, în cazul în care beneficiile sunt de natură externă (financiare, materiale etc.), atunci într-adevăr este dificil să încadrăm un comportament în categoria celor prosociale.

Pentru ca un comportament prosocial să fie identificat cu o mai mare ușurință și precizie, se impune menționarea celor patru trăsături distincte ce caracterizează un astfel de comportament, desprinse din definițiile elaborate de-a lungul timpului:

- 1) să fie intenționat și conștient (un individ care adoptă un comportament prosocial trebuie să conștientizeze consecințele pe care le are asupra persoanei, grupului sau comunității, să dorească să ofere ajutor și să sprijine valorile sociale);
- 2) să fie dezinteresat (să nu se urmărească o recompensă externă) - nu putem vorbi de comportament prosocial în cazul unei vedete care se implică în campanii umanitare, dacă aceasta urmărește publicitatea și mediatizarea;
- 3) să urmărească ajutorarea, protejarea și sprijinirea celor din jur;
- 4) să fie desfășurat în afara obligațiilor profesionale sau formale (o persoană care lucrează ca paznic de noapte la o firmă și care în timpul serviciului imobilizează un hoț ce a sărit gardul firmei respective nu îndeplinește criteriile unui comportament prosocial, deoarece el are astfel de atribuții prevăzute în fișa postului (Chelcea, 2008, pp. 227-228).

Vom putea observa că aceste trăsături ale comportamentului prosocial se regăsesc într-o formă sau alta și în definițiile conceptului de *voluntariat*, însă voi încerca în cele ce urmează să evidențiez acele elemente distincte ce ne îndreptătesc să denumim voluntariatul o *subspecie a comportamentului prosocial*.

În Dicționarul explicativ al limbii române (1998, pp. 1169-1170) regăsim două definiții ale substantivului *voluntar*. În prima dintre acestea, cuvântul își păstrează sensul din limba franceză, referindu-se la o persoană care intră în armată din proprie dorință spre a satisface serviciul militar, iar cea de-a doua definiție este mai puțin specifică în ceea ce privește aria sau tipul de acțiune, referindu-se la o „persoană care face un serviciu de bunăvoie și dezinteresat”. Această din urmă descriere are un grad mare de generalitate, fiindu-ne imposibil să stabilim dacă este vorba de voluntariat și nu de o acțiune întreprinsă de o persoană într-o situație de urgență.

În aceeași arie de generalitate se înscrie și definiția dată de Tilly și Tilly (1994), prin voluntariat desemnând o activitate ce „se desfășoară gratuit, fără remunerație” (*apud* DeVoe și Pfeffer, 2007, p. 783).

Cele patru caracteristici ale comportamentului prosocial amintite mai sus se regăsesc într-o formă foarte sintetică și în definiția dată voluntariatului de către Scheier (1994): „orice muncă prestată relativ fără constrângere de o persoană cu intenția de a ajuta și fără a urmări un câștig financiar imediat” (p. 27). Și Strebbsins (2016) surprinde într-un mod sintetic caracteristicile voluntariatului,

definindu-l ca fiind „activitatea non-obligatorie, intenționat-productivă, altruistă, de ajutorare, încadrată într-un context distinct și realizată în timpul liber” (p. 2).

În definițiile date voluntariatului, posibilitatea unui câștig sau a unei recompense, ca urmare a prestării unei astfel de activități este ilustrată în mod diferit. Astfel, Tilly și Tilly (1994) (*apud* Voicu și Voicu, 2010) conceptualizează voluntariatul ca fiind o activitate *fără beneficii materiale (uncommodified)*, în timp ce alți autori, precum Dovidio (1984), Eisenberg și Fabes (1991) *nu exclud* posibilitatea *existenței acestor beneficii*. Aceștia din urmă consideră că există mai multe moduri prin care un comportament prosocial poate fi recompensat. Conform normei reciprocității, ajutând ne putem crește șansele de a fi ajutați. Sprijinul acordat poate reprezenta o investiție în viitor – cândva, cineva ne va ajuta când vom avea nevoie. Totodată, ne vom simți mai confortabil și vom înlătura sentimentul de vinovăție al spectatorului (*apud* Aronson, Wilson și Akert, 2007).

În același sens descris de Eisenberg, Centrul Național de resurse pentru voluntariat Pro Vobis din România conturează voluntariatul drept „activitatea desfășurată din proprie inițiativă, prin care o persoană fizică își oferă timpul, talentele și energia în sprijinul altora fără o recompensă de natură financiară, *dar care poate deconta cheltuielile realizate în sprijinul proiectului* în care este implicată” (ProVobis, 2003, p. 3).

Așadar, în timp ce unele descrieri ale voluntariatului exclud orice *contraprestație materială* în schimbul ajutorului oferit, altele menționează situațiile în care un voluntar ar putea fi plătit, cum ar fi decontarea cheltuielilor implicate în realizarea unui proiect și care au fost suportate de către persoana ce desfășoară activități voluntare.

O altă definiție mult mai explicită este cea adoptată de Forumul Voluntariatului din Marea Britanie, în 1996, conform căreia voluntariatul este „un angajament ce presupune timp și energie oferite în beneficiul societății și al comunității, putând lua diferite forme. Acesta este efectuat în mod deliberat fără preocupare pentru câștig financiar” (Kearney, 2007, p. 6).

Spre deosebire de accepțiunile *voluntariatului* amintite anterior, definiția citată de Kearney surprinde două elemente specifice acestui tip de activitate, apropiindu-se în acest mod de sensul în care eu voi utiliza acest concept în lucrarea de față.

Primul element face referire la *costurile* aferente voluntariatului, pe care trebuie să și le asume orice persoană implicată într-o astfel de activitate (timpul și energia, ce poate îmbrăca diverse forme). În acest sens, Chelcea (2008) precizează că atunci când vorbim de comportament prosocial, „prin cost se înțelege o gamă largă de factori de natură materială, financiară, morală, dar și ideală, psihică: consumarea unor bunuri materiale, cheltuirea unor sume de bani, ocuparea timpului, efort fizic, oboseală psihică, depresia, durerea, tristețea, pierderea stării de sănătate, primejduirea vieții” (p. 232).